

Dominik Kadzik, *Utrzymanie królewskiej teściowej. Wizyta Marii Bawarskiej podczas wesela Zygmunta III Wazy z Anną Habsburg (23 maja – 16 czerwca 1592 r.)*, Kraków 2017, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, ss. 247, Pragmateia, t. 9

Dominik Kadzik, adiunkt w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, w swojej książce zajął się tematem technicznej organizacji trzytygodniowego pobytu arcyksiężnej Marii Bawarskiej w Polsce w maju i czerwcu 1592 r., z okazji ślubu jej córki Anny Habsburżanki z królem Zygmuntem III Wazą. Autor jako główny cel swojej pracy wskazuje wypełnienie luki w dotychczasowej historiografii, którą jest brak opracowania tematu wizyty arcyksiężnej od strony zaplecza organizacyjnego (s. 11). Podstawę źródłową dla tak sformułowanego zagadnienia stanowi księga rachunkowa z Archiwum Skarbu Koronnego o sygnaturze 375–377¹, zawierająca różnego rodzaju rachunki, wykazy i notatki związane z organizacją królewskiego wesela. Pomocniczo Autor wykorzystuje także inne księgi rachunkowe z 1592 r. (s. 22).

Praca, oprócz „Wstępu” i „Zakończenia”, podzielona jest na dwie zasadnicze części. W pierwszej z nich Autor omawia techniczną stronę organizacji wizyty arcyksiężnej — osoby zatrudnione przy tym wydarzeniu, zarówno z kręgu dworu Zygmunta III Wazy, jak i spoza niego, oraz stara się określić zakres ich obowiązków (rozd. 1). Analizuje także kwestie zaopatrzenia w produkty spożywcze, wyposażenie kuchni i jadalni, terminy dostaw i sprawy finansowe — kwoty, jakie zostały przeznaczone na poszczególne zadania i sposób rozliczania się z nich (rozd. 2).

Druga część pracy została poświęcona sprawom utrzymania Marii Bawarskiej, towarzyszącego jej orszaku oraz innych gości weselnych, przede wszystkim czterech posłów cesarskich: opata z Admontu Johanna II Hofmana, biskupa

¹ AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego (dalej: ASK), Rachunki Królewskie (dalej: RK), sygn. 375–377.

lewanckiego Georga III Stobäusa von Palmburga, biskupa wrocławskiego Andrzeja Jerina i landgrafa Georga Ludwika von Leuchtenberga. Omówiony został kolejno skład orszaku arcyksiężnej (rozd. 1), kwestia zaopatrzenia stacji po drodze do Krakowa (rozd. 2), zaopatrzenie kuchni Marii Bawarskiej w produkty spożywcze na poszczególne dni pobytu (rozd. 3), utrzymanie służby arcyksiężnej (rozd. 4), zaopatrzenie kuchni posłów cesarskich (rozd. 5), kwestie przekazywania wina na potrzeby gości (rozd. 6) i wypłaty strawnego dla służby (rozd. 7). Książka zawiera także bibliografię, wykaz tabel i wykresów, indeks osobowy oraz angielskie streszczenie.

Punktem wyjścia swoich rozważań Autor uczynił definicję codzienności Fernanda Braudela (s. 7), powołuje się także na teksty Marii Boguckiej (s. 8–9) i swoją pracę postrzega w kategoriach badania „historii życia codziennego, a właściwie wybranych jej elementów”. Takie rozłożenie akcentów wydaje się dość dyskusyjne, czego Autor, zdaje się, ma świadomość, gdyż sam zaznacza, że przykład, który wybrał dla ilustracji tej tematyki jest „nietypowy” (s. 9). Przy omawianiu literatury przedmiotu dotyczącej wesela Zygmunta III z Anną Habsburżanką zauważa, że „tylko jeden artykuł podejmuje problematykę codzienności, dokładniej konsumpcji żywności” (s. 10). Te sformułowania brzmią dość niezręcznie. Oczywiście badania nad konsumpcją zaliczane są najczęściej do nurtu historii codzienności, ale konsumpcja jako taka mogła mieć zarówno charakter codzienny, jak i odświętny, nadzwyczajny. W analizowanym przez Autora przypadku można chyba bezpiecznie przyjąć, że chodziło o ten drugi rodzaj. Zatem bardziej adekwatnym określeniem byłoby może wpisanie prowadzonych przez Autora badań w nurt historii kultury materialnej, zwłaszcza że to właśnie tematowi wyżywienia poświęcona jest największa część książki. We „Wstępie” pojawia się również postulat spojrzenia na całe uroczystości weselne oddolnie, z punktu widzenia osób odpowiedzialnych bezpośrednio za organizację tego wydarzenia (s. 12–13), co także wiąże się z badaniami nad historią codzienności. Niestety, nie został on do końca spełniony. Wprawdzie Autor stara się przedstawić możliwie największą część personelu zatrudnionego do różnorodnych zadań, np. woźniców dostarczających towary, osoby zakupujące żywność dla arcyksiężnej i jej orszaku, rzemieślników wykonujących rozliczne prace, ale większość z nich pozostaje anonimowa, a nawet o tych wymienionych z imienia i nazwiska nie wiadomo zbyt wiele. Być może chociaż sondażowe badania w innych księgach rachunkowych pozwoliłyby odpowiedzieć na stawiane przez Autora pytanie, czy zatrudniane przy organizacji wesela osoby były wcześniej jako związane z dworem królewskim i świadczyły usługi na jego rzecz (s. 46).

We „Wstępie” znalazło się także stwierdzenie świadczące o braku orientacji w nowszej (i nie tylko) literaturze przedmiotu². Autor pisze, że „sam typ źródeł

² Nie tylko w tym miejscu Autor odwołuje się do prac starszych, chociaż istnienie nowszych należałoby chociaż odnotować – np. gdy pisze o strukturze dworu królewskiego jako odzwierciedleniu ówczesnego państwa (s. 11) odwołuje się do artykułu Antoniego Mączaka z 1987 r. (idem, *Dwór w systemach władzy i kultury europejskiej XVI*

[rachunki — przyp. U.Z.-Z.] na pierwszy rzut oka nie wydaje się zbyt atrakcyjny dla historyka — wiele osób mogłoby spytać, co może być interesującego w rachunkach — dlatego chciałbym tą pracą pokazać, jakie problemy badawcze mogą zostać przeanalizowane w oparciu o archiwalia skarbowe” (s. 21). Historycy jednak mają świadomość wartości źródeł rachunkowych dla różnorodnych badań, o czym przekonują choćby prace Agnieszki Marchwińskiej, Bożeny Czwojdrak, Agnieszki Januszek-Sieradzkiej, Karoliny Sypek, które wykorzystywały je szeroko przy analizie wielu aspektów związanych z funkcjonowaniem dworu królewskiego³. W literaturze zagranicznej także można znaleźć liczne przykłady wykorzystania źródeł o charakterze rachunkowym, np. w pracach Rimvydasa Petrauskasa, Rity Costy Gomes czy choćby cytowanego przez Autora Waltera Leitscha⁴. Na marginesie należy również zauważyć nieuprawnione utożsamienie źródeł o charakterze rachunkowym ze skarbowymi, które są osobnymi kategoriami, częściowo tylko się zazębiającymi⁵.

i XVII wieku. Przegląd najnowszych badań, w: *Studia nad gospodarką, społeczeństwem i rodziną w Europie późnofeudalnej*, red. J. Topolski, Lublin 1987, s. 167–178), podczas gdy warto byłoby chociaż wspomnieć o wieloletnich badaniach Residenzenkommission przy Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, które zaowocowały serią sympozjów i publikacji poświęconych temu tematowi, np. *Höfe und Hofordnungen (1200–1600). 5. Symposium der Residenzenkommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen veranstaltet in Zusammenarbeit mit dem Deutschen Historischen Institut Paris und dem Staatsarchiv Sigmaringen*, Sigmaringen 5.–8. Oktober 1996; *Ordnungsformen des Hofes. Ergebnisse eines Forschungskolloquiums der Studienstiftung des deutschen Volkes*, red. U.Ch. Ewert, S. Selzer, Kiel 1997 (Mitteilungen der Residenzen-Kommission, Sonderheft 2).

³ M.in. A. Marchwińska, *Królewskie dwory żon Zygmunta Augusta. Organizacja i składy osobowe*, Toruń 2008; B. Czwojdrak, *Liczebność dworów późnośredniowiecznych i wczesnonowoczesnych władców polskich*, RDSG 76, 2016, s. 209–224; A. Januszek-Sieradzka, *Artykuły luksusowe na stole królewskim w późnośredniowiecznej Polsce*, „*Studia mediaevalia Bohemica*” 2009, 2, s. 259–273; eadem, *Królowa Barbara Radziwiłłówna w dworskim mikroświecie*, Lublin 2017; K. Sypek, *Zagraniczni goście na weselu Zygmunta Augusta i Katarzyny Austriaczki w świetle Rachunków poselstw z 1553 r.*, w: *Curia Jagiellonica. Studia z dziejów dworu i kultury dworskiej w XV–XVI wieku*, red. A. Januszek-Sieradzka, Lublin 2009, s. 101–119. Zob. także B. Fabiani, *Na dworze Wazów w Warszawie*, Warszawa 1988; eadem, *Życie codzienne na zamku królewskim w epoce Wazów*, Warszawa 1996; U. Borkowska, *Rachunki królewskie jako źródło poznania praktyk religijnych Jagiellonów*, w: *Peregrinatio ad veritatem. Studia ofiarowane profesor Aleksandrze Witkowskiej OSU z okazji 40-lecia pracy naukowej*, red. U. Borkowska i in., Lublin 2004, s. 47–63.

⁴ Np. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, red. D. Antanavičius, R. Petrauskas, Vilnius 2007; R. Costa Gomes, *The Making of a Court Society. Kings and Nobles in Late Medieval Portugal*, Cambridge 2003 (oryg. portug. 1995); W. Leitsch, *Das Leben am Hof König Sigismunds III. von Polen*, t. 1–4, Wien 2009. Zob. także B.R. Vitkauskienė, *Royal Goldsmiths at the Court of Sigismund II Augustus in Vilnius 1543/44–1560*, w: *Hofkultur der Jagiellonendynastie und verwandter Fürstenthäuser. The Culture of the Jagiellonian and Related Courts*, red. U. Borkowska, M. Hörsch, Ostfildern 2010, s. 85–95.

⁵ Na temat różnicy między tymi kategoriami podstawowe informacje znajdują się choćby w starym podręczniku Józefa Szymańskiego, *Nauki pomocnicze historii*, wyd. 6, Warszawa 2008, s. 60–61.

Największą słabością pracy jest jednak zamknięcie się w obrębie jednego źródła i tylko sporadyczne odwoływanie do innych. Nie sposób zakwestionować prawdziwości przytaczanych przez Autora danych dotyczących zaopatrzenia kuchni arcyksiężnej, analiza rachunków została pod tym względem przeprowadzona naprawdę rzetelnie. Jednak bez analiz porównawczych praca ta jest niejako zawieszona w próżni, brakuje w niej elementu interpretacji przekazów źródłowych. Szczególnie uderza brak wykorzystania analogicznych rachunków dotyczących zaopatrzenia kuchni Marii Bawarskiej i jej orszaku podczas innego, prawie dwukrotnie dłuższego pobytu w Polsce, przy okazji ślubu Zygmunta III Wazy z jej drugą córką, Konstancją w grudniu 1605 r.⁶ Podobnie jak księgi analizowane przez Autora w recenzowanej pracy, zawierają one szczegółowe wykazy sprowadzonych na tę uroczystość zwierząt, produktów żywnościowych przekazywanych do kuchni arcyksiężnej na każdy dzień oraz informacje dotyczące utrzymania orszaku biskupa lewanckiego. Istnieją również podobne wykazy powstałe z okazji ślubów innych królów⁷, wizyt zagranicznych gości⁸, powrotu władcy do miasta po podróży⁹ czy też dokumentujące zaopatrzenie królewskiej kuchni w czasie „zwykłym”¹⁰. Owszem, można zgodzić się z Autorem, że żadne z tych źródeł nie daje tak pełnego obrazu, jak to analizowane przez niego, jednak zwłaszcza księga z wydatkami na kuchnię Marii Bawarskiej

⁶ AGAD, ASK, RK, sygn. 300, „Odbieranie Stacicy od Ich Msci Panow Starostw także y s Klastorow a Poddanych JKM. Na wesele KJM; registr skupowania y oddawania potrzeb do kuchnie Arcyksiężny, oddawanie potrzeb JMXbiskupowi Lawęczkiemu”; por. także ibidem, sygn. 355, k. 125r.-162v., zawierające rachunki z tego samego pobytu Marii Bawarskiej. Była to czwarta wizyta arcyksiężnej w Polsce, pozostałe dwie miały miejsce w latach 1595 i 1599, o czym zresztą Autor wspomina, nie udało się jednak odnaleźć rachunków dotyczących tych dwóch pobytów.

⁷ Np. AGAD, ASK, RK, sygn. 319, k. 125r.-131v., zawierające wykazy produktów spożywczych przekazywanych codziennie do kuchni cesarskiego posła Wilhelma (źródła nie wymieniają jego nazwiska), przybyłego do Krakowa z okazji ślubu Zygmunta Augusta z Katarzyną Habsburżanką.

⁸ Np. AGAD, ASK, RK, sygn. 197, „Registr skupowania potrzeb na kuchnię księżęcia Makielburskiego”, obejmujący okres od połowy listopada 1563 r. do początku kwietnia następnego roku.

⁹ Np. AGAD, ASK, RK, sygn. 286, „Koszta podróży Krola JM w powrocie z Grodna do Warszawy na kuchnie, obroki i inne. Przyjazd szczęśliwy JKM z Grodna do Warszawy”; ibidem, sygn. 288, „Przyjazd JKM szcześnie z Inflant do Warszawy dnia piątego Decembra w kthory potrzeby do kuchnie JKM od pana Zawadzkiego kthory gothował statią na ieden dzien: dawane były Anno 1590”.

¹⁰ Np. ADAG, ASK, RK, sygn. 290, „Początek dawania potrzeb do kuchnie KJM po smierci pana Jana Dulskiego podskarbiego koronnego. Na kthore pieniądze od j.m.p. Młodzieiowskiego podskarbiego dworu KJM dawane były w Warszawie”, z okresu od końca marca 1590 r. do połowy marca roku następnego; ibidem, sygn. 303, „Rachunki kuchni”, obejmujące okres od początku grudnia 1632 r. do połowy listopada roku następnego. Wydatki na kuchnię Anny Jagiellonki zawierają m.in. księgi w: ibidem, sygn. 198a, 204, 206.

zawiera materiał porównawczy do tego, którego analiza zajmuje znakomitą większość książki.

W trakcie prac redakcyjnych nie uniknięto także usterek językowych: pojawiły sformułowania typu „półtorej wołu” (s. 15, przyp. 18), „wszelkie zaopatrywanie *ad hoc* było wykluczone i raczej mało możliwe” (s. 51). Anachronizmem wydaje się także określanie w XVI w. przypraw sprowadzanych ze Wschodu mianem „towarów kolonialnych” (m.in. s. 69), bardziej adekwatne byłoby użycie źródłowego terminu „korzenie”. Zdarzają się błędy w przypisach, np. niepełny zapis sygnatury archiwalnej (np. s. 27, przyp. 3), błędne utożsamienie księstwa Krainy z księstwem Karyntii (s. 103, przyp. 9).

Podsumowując powyższe uwagi należy stwierdzić, że recenzowana książka jest pozycją pod pewnymi względami wartościową. Z pewnością realizuje założenie Autora, by obraz uroczystości związanych ze ślubem i weselem Zygmunta III Wazy z Anną Habsburżanką uzupełnić o informacje dotyczące materialnej strony przedsięwzięcia i wprowadza do obiegu naukowego nowy materiał. Trudno jednak oprzeć się wrażeniu, że Autor nie wykorzystał do końca potencjału tkwiącego w analizie porównawczej opracowywanego źródła z przekazami pokrewnymi, która z pewnością przyczyniłaby się do wzbogacenia rekonstruowanego obrazu.

Urszula Zachara-Związek
(Warszawa)